

OILADAGI PSIXOLOGIK MUHIT VA UNI FARZAND TARBIYASIDAGI AHAMIYATI

Altinay Kurbanova Yerkabayevna

Toshkent viloyati Yuqori Chirchiq tumani

11- umumiy o'rta ta'lim maktab amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada oiladagi psixologik muhitning farzand tarbiyasiga ta'siri, uning shaxs shakllanishidagi o'rni hamda sog'lom oilaviy munosabatlarning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, ijobiy psixologik muhit yaratishning asosiy omillari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: oila, psixologik muhit, farzand tarbiyasi, emotsional holat, muloqot, tarbiya, ijtimoiy rivojlanish, psixologik qo'llab-quvvatlash.

KIRISH

Oila inson hayotining eng muhim ijtimoiy institutlaridan biridir. Farzandning shaxs sifatida shakllanishi, uning xulq-atvori va hayotga bo'lgan munosabati aynan oiladagi psixologik muhitga bevosita bog'liqdir. Psixologik muhit — bu oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, muloqot madaniyati, mehr-oqibat va hissiy qo'llab-quvvatlash darajasidir. Ijobiy psixologik muhit bolaning sog'lom rivojlanishiga xizmat qiladi.

Oilada mehr va hurmatga asoslangan munosabatlar shakllansa, bola o'zini xavfsiz va ishonchli his qiladi. Bu esa uning emotsional barqarorligini ta'minlaydi. Aksincha, oilada tez-tez nizolar, tushunmovchilik va qo'pollik bo'lsa, bu bolaning ruhiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday holatlarda bolada xavotir, qo'rquv va ishonchsizlik paydo bo'lishi mumkin. Psixologik muhit bolaning ijtimoiy rivojlanishiga ham ta'sir qiladi. Sog'lom muhitda o'sayotgan bolalar muloqotga kirishuvchan, faol va ishonchli bo'lib shakllanadi.

Ota-onaning shaxsiy namunasi farzand tarbiyasida muhim o'rin tutadi. Bolalar kattalarning xatti-harakatini kuzatib, ulardan o'rnak oladilar. Muloqot madaniyati ham oilaviy muhitning muhim qismidir. Ochiq va samimiy suhbatlar oilada ishonchni mustahkamlaydi. Maktab va oila hamkorligi farzand tarbiyasini yanada samarali qiladi.

O'qituvchi va ota-onaning birgalikdagi yondashuvi bolaning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, bolaning qiziqish va qobiliyatlarini qo'llab-quvvatlash uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Rag'batlantirish va e'tibor berish muhim ahamiyatga ega.

Oiladagi psixologik muhit uning barcha a'zolarining munosabatlari, muloqoti va hissiy holatini tavsiflaydi. U ishonch darajasi, hissiy qo'llab-quvvatlash, muloqotning yetarliligi va samaradorligi, nizolar va ularni hal qilish usullari, umumiy qadriyatlar va munosabatlar, o'zaro tushunish darajasi va boshqalar kabi omillarni o'z ichiga oladi.

Oiladagi ijobiy psixologik muhit turmush o'rtoqlar o'rtasidagi iliq va ishonchli munosabatlar, oila a'zolari o'zaro munosabatda bo'lgan va bir-birini qo'llab-quvvatlaydigan ijobiy hissiy muhit bilan tavsiflanadi. Bunday oilada ota-onalar farzandlariga g'amxo'rlik qiladi, ularga e'tibor beradi, ularga muloqot qilish va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini o'rgatadi, o'z sevgisini va qo'llabquvvatlashini bildiradi. Oiladagi o'zaro munosabatlar o'zaro hurmat va tenglikka asoslanadi.

Salbiy psixologik muhit oiladagi nizolar, zo'ravonlik yoki hissiy e'tiborsizlik shaklida o'zini namoyon qilishi mumkin. Bunday muhitda turmush o'rtoqlar o'rtasidagi munosabatlar keskin va dushman, muloqot tajovuzkorlik va tushunmovchilik bilan tavsiflanadi. Bolalar e'tiborning yetishmasligi, ota-onalari bilan noaniq munosabatlar yoki shafqatsizlikdan azob chekishi mumkin. Bunday sharoitda o'zini past baholash, depressiya, tashvish, o'rganish va ijtimoiy faoliyatdagi muammolar kabi psixologik muammolar rivojlanadi. Shuni ta'kidlash kerakki, oiladagi psixologik vaziyat dinamik bo'lishi va vaqt o'tishi bilan o'zgarishi mumkin. Bu voqealar, stresslar va har bir oila a'zosining psixologik xususiyatlari kabi ko'plab omillarga bog'liq. Ijobiy psixologik muhitni yaratish va qo'llab-quvvatlash o'z-o'zini takomillashtirish, o'zaro hurmat, tushunish va muloqot va nizolarni hal qilish ko'nikmalarini faol rivojlantirishni talab qiladi.

Bolaning o'sishi va rivojlanishidagi psixologik muhit uning hissiy, ijtimoiy va kognitiv rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Oila bolaning birinchi va asosiy muhiti

bo‘lib, u muloqot qilishni o‘rganadi, hissiy yordam oladi, o‘zini o‘zi qadrlashni rivojlantiradi va hissiyotlarni boshqarish ko‘nikmalarini o‘rganadi.

Oiladagi psixologik muhitning bolaga ta’siri ijobiy yoki salbiy bo‘lishi mumkin. Bolani sevadigan, qo‘llab-quvvatlagan va uning rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratilgan ijobiy muhitda bolada xavfsizlik, g‘amxo‘rlik va o‘ziga ishonch hissi paydo bo‘ladi. U empatiyani, ijtimoiy ko‘nikmalarni, qiyinchiliklarga dosh berishni va o‘z salohiyatini rivojlantirishni o‘rganadi. Biroq, agar oilaning psixologik muhiti salbiy bo‘lsa, masalan, zo‘ravonlik, nizolar, hissiy qo‘llab-quvvatlashning yetishmasligi bilan tavsiflangan bo‘lsa, bola psixologik travmadan aziyat chekishi mumkin. Bunday muhit bolaning hissiy va ruhiy salomatligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin, bu esa kelajakda rivojlanishda kechikishlar, xatti-harakatlar va munosabatlardagi muammolarga olib keladi.

Shuni ham ta’kidlash kerakki, bola nafaqat oiladagi psixologik muhitga ta’sir qiladi, balki bolaga ham faol ta’sir qiladi. Bola oila a’zolarida turli xil reaksiyalarni keltirib chiqarishi mumkin, bu esa o‘z navbatida bolaning o‘ziga ta’sir qiladi. Bola va uning oila a’zolari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar murakkab va o‘zaro bog‘liqdir.

Umuman olganda, oiladagi psixologik muhit bolaning shakllanishi va rivojlanishida asosiy omil hisoblanadi. Ijobiy va qo‘llab-quvvatlovchi muhit uning hissiy, ijtimoiy va kognitiv rivojlanishiga yordam beradi, salbiy muhit esa uning salomatligi va rivojlanishi uchun salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Oiladagi psixologik muhit va bolaning ruhiy rivojlanish darajasi o‘rtasidagi bog‘liqlik rivojlanish psixologiyasining muhim va murakkab masalasidir. Oiladagi psixologik muhit ota-ona tarbiyasi uslubi, ota-onalar bilan munosabatlarning sifati, hissiy qo‘llab-quvvatlash, nizolar va stresslarning mavjudligi, muloqot darajasi va bolaning rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash kabi bir qator omillarni o‘z ichiga oladi.

Sotsial-madaniy yondashuv nazariyasida olimlarning fikriga ko‘ra, bolaning rivojlanishi ijtimoiymadaniy sharoitda sodir bo‘ladi, bu yerda yaqin atrof-muhit, masalan, oila bolaning aqliy funktsiyalarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Oilada bola ijtimoiy o‘zaro munosabatlar, muloqot va turli tadbirlarda ishtirok etishning birinchi

tajribasini oladi. Bu tajribalar va o‘zaro ta’sirlar uning psixikasining rivojlanishiga ta’sir qiladi.

Oiladagi ijobiy va qo‘llab-quvvatlovchi psixologik muhit bolaning sog‘lom va barkamol rivojlanishiga yordam beradi. Masalan, hissiy qo‘llab-quvvatlash va oiladagi yuqori darajadagi muloqot bolada hissiy intellektning rivojlanishiga yordam beradi. Farzandiga rag‘batlantiruvchi va qiziqarli mashg‘ulotlarni taklif qiladigan ota-onalar ularning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

Biroq, noqulay psixologik muhit, masalan, nizolar, zo‘ravonlik, qo‘llab-quvvatlanmaslik yoki bolaga noto‘g‘ri munosabatda bo‘lish, uning aqliy rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Misol uchun, muntazam ravishda zo‘ravonlik yoki ota-onaning qo‘pol munosabatiga duchor bo‘lgan bolalar, ularning hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga ta’sir qiladigan stress va travmalarni boshdan kechirishi mumkin.

Shuni ta’kidlash kerakki, oiladagi psixologik muhit va bolaning aqliy rivojlanishi o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir dinamik va o‘zaro amalga oshuvchi jarayondir. Bolaning rivojlanishi oiladagi psixologik muhitga ta’sir qilishi mumkin va aksincha. Misol uchun, rivojlangan ijtimoiy ko‘nikmalar va bilimlarga ega bo‘lgan bola ota-onalarga ta’sir qilishi mumkin, ularni ko‘proq interaktiv va qo‘llab-quvvatlashga undaydi. Shunday qilib, bolaning aqliy rivojlanishi uchun oiladagi psixologik muhit muhim ahamiyatga ega. Qulay muhit bolaning barkamol rivojlanishiga yordam beradi, noqulay muhit esa uning rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ushbu munosabatlarni tan olish va qabul qilish ota-onalarga farzandlari uchun qo‘llab-quvvatlovchi va rag‘batlantiruvchi muhit yaratishga yordam beradi.

Oiladagi psixologik muhit va bolaning aqliy rivojlanish darajasi o‘rtasida chambarchas bog‘liqlik mavjud. Psixologik muhit hissiy muhit, muloqot usullari, ota-onalar o‘rtasidagi munosabatlar va ta’lim amaliyotini o‘z ichiga oladi. Ota-onalar bolaning aqliy rivojlanishini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Bolalar uchun ota-onalardan yordam, g‘amxo‘rlik va mehr-muhabbat olish juda muhimdir. Zo‘ravonlik, ota-onalar o‘rtasidagi ziddiyat, ishonch va hurmatning yetishmasligi kabi salbiy psixologik muhit bolaning sog‘lom aqliy rivojlanishiga to‘sqinlik qiladi. Oiladagi ijobiy psixologik muhit

bolaning o‘shishi va rivojlanishiga hissa qo‘shishi mumkin. Ota-onalar qo‘llab-quvvatlasa, rag‘batlantirsa, adolat va o‘zini namoyon qilish imkoniyatini yaratsa, bola o‘zini xavfsiz va ishonchli his qiladi. Bu yuqori o‘z-o‘zini hurmat qilish, ijobiy o‘zini-o‘zi hurmat qilish, ijtimoiy ko‘nikmalar va kognitiv funktsiyani rivojlantirishga yordam beradi. Shuni ta’kidlash kerakki, oiladagi psixologik muhit bolaning aqliy rivojlanishini belgilovchi yagona omil emas. Maktab, do‘stlar, jamiyat va genetik omillarning ta’siri ham rol o‘ynaydi. Biroq, oiladagi muhit ko‘pincha bolalarga birinchi va eng muhim ta’sir qiladi va uzoq muddatli oqibatlariga olib kelishi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, oiladagi ijobiy psixologik muhit farzand tarbiyasining asosiy omillaridan biridir. Sog‘lom munosabatlar va mehr-muhabbat asosida tarbiyalangan bola kelajakda barkamol shaxs bo‘lib yetishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Bolani o‘qitish va tarbiyalashda o‘z-o‘zini anglashning o‘rni // Komi Respublikasi ta’lim muassasalarida innovatsion jarayonlarni boshqarish. Siktivkardagi ilmiy-amaliy konferentsiya tezislari, 2000.-S. 19-21.
2. Qariyalar bilan muomala qilishda ma’naviy-axloqiy jihatlar // Oilada va jamiyatda keksa odamlarga nisbatan zo‘ravonlik muammolari: shahar idoralararo konferentsiyasining ma’ruzalari, Syktyvkar, 2000.-p. 30-34.
3. Абдуллаева, А., & Тошболтаева, Н. (2023). Онг ва тафаккур бузилишлари. formation of psychology and pedagogy as interdisciplinary sciences, 2(18), 21-26.
4. Abdullayeva, A. R. (2023). The social and psychological influence of the family on the formation of a healthy lifestyle. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(3), 670-674.
5. Ziyonet